

Σύνοψη Ολοκληρωμένης Έρευνας

Το έργο EnTrust, το οποίο χρηματοδοτείται από την ΕΕ στο πλαίσιο του προγράμματος «Έρευνα και Καινοτομία» Ορίζοντας 2020, διερευνά τις δυναμικές της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας προς τη διακυβέρνηση σε ολόκληρη την Ευρώπη, μελετώντας τις επιπτώσεις τους για τη δημοκρατική συμμετοχή και τις πρακτικές διακυβέρνησης. Μέσω της εξέτασης της εμπιστοσύνης σε διάφορα επίπεδα – από τη γραφειοκρατία στο επίπεδο των υπηρεσιών πρώτης γραμμής έως την επιρροή των μέσων ενημέρωσης και των κοινωνικών κινημάτων – το έργο εντοπίζει βασικούς παράγοντες που διαμορφώνουν τις δυναμικές της εμπιστοσύνης και σκιαγραφεί στρατηγικές για την ενίσχυση της κυβερνητικής λογοδοσίας και της δημόσιας εμπιστοσύνης. Το παρόν έγγραφο προσφέρει μια συνοπτική επισκόπηση του έργου EnTrust, επισημαίνοντας τους κύριους σκοπούς και τα πορίσματά του στα Πακέτα Εργασίας Ένα έως Επτά.

ΠΕ1: Οι Θεωρητικές και Κανονιστικές Βάσεις της Εμπιστοσύνης και της Δυσπιστίας

Ερευνητικό Υπόβαθρο

Ο πρωταρχικός στόχος του Πακέτου Εργασίας 1 (ΠΕ1) ήταν να συγκεντρώσει και να συνθέσει την τρέχουσα κατανόηση της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας εντός του πεδίου της διακυβέρνησης, αποσκοπώντας στο να παράσχει μια εμπειριστατωμένη και διεπιστημονική σύνοψη των χαρακτηριστικών τους, των παραγόντων που τις παρακινούν και των συνεπειών τους. Κατά τη διάρκεια της πορείας του, το Πακέτο Εργασίας 1 βελτιστοποίησε και διεύρυνε σχολαστικά ένα εννοιολογικό και θεωρητικό πλαίσιο το οποίο σχεδιάστηκε

τόσο για ενημερωτικούς σκοπούς όσο και για να αποτυπώσει τις έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στις επόμενες φάσεις του έργου.

Η εννοιολογική και θεωρητική εργασία βασίστηκε σε δύο πυλώνες. Από τη μία πλευρά, διεξήχθη έρευνα δευτερογενών στοιχείων (έρευνα γραφείου) για την επισκόπηση της υπάρχουσας βιβλιογραφίας στα πεδία της πολιτικής επιστήμης, της κοινωνιολογίας, της ψυχολογίας, των σπουδών μέσων ενημέρωσης και της φιλοσοφίας. Το Πακέτο Εργασίας 1 επιδίωξε να συνοψίσει αυτά τα βασικά ευρήματα, να επισημάνει τα υφιστάμενα ερευνητικά κενά και να εισάγει ένα εννοιολογικό πλαίσιο με στόχο τη διεύρυνση των γνώσεών μας και την καθοδήγηση μελλοντικών ερευνών. Από την άλλη πλευρά, συντάχθηκε μια σειρά υπομνημάτων για τη σύνοψη των βασικών ευρημάτων της εμπειρικής έρευνας και την εξαγωγή των κύριων εννοιολογικών και θεωρητικών διδαγμάτων. Βάσει των δύο πυλώνων, αναπτύχθηκε μια νέα, διαφοροποιημένη προσέγγιση για τη μελέτη της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας, η οποία προωθεί μια περιεκτική κατανόησή τους που αναγνωρίζει τον ρόλο της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας στην ενίσχυση της λογοδοσίας και της διαφάνειας στο πλαίσιο των δομών διακυβέρνησης.

Βασικά Ευρήματα

Η επισκόπηση της βιβλιογραφίας επεσήμανε ότι παρόλο που οι προηγούμενες έρευνες εμπλούτισαν την κατανόησή μας για την εμπιστοσύνη στη διακυβέρνηση, είχαν σημαντικούς περιορισμούς. Πρώτον, η τάση απλοϊκής εξίσωσης της δυσπιστίας με τη χαμηλή εμπιστοσύνη παραβλέπει τις λεπτές διαφορές μεταξύ άγνοιας, απάθειας, ή αδιαφορίας.

Επιπλέον, οι έρευνες δεν έχουν ασχοληθεί επαρκώς με τη μοναδικότητα του πλαισίου διακυβέρνησης της ΕΕ, ή με τα ψυχολογικά θεμέλια της εμπιστοσύνης, οδηγώντας σε ασαφή συμπεράσματα για την αλληλεπίδραση μεταξύ εθνικής και ευρωπαϊκής διακυβέρνησης και στην ανεπαρκή κατανόηση της ανάπτυξης της εμπιστοσύνης σε διαφορετικά πολιτικά και πολιτισμικά περιβάλλοντα. Δεύτερον, απουσιάζει ένα συνεκτικό πλαίσιο που να συγχωνεύει τις ορθολογικές-ωφελμιστικές προσεγγίσεις και τις προσεγγίσεις που βασίζονται σε κανόνες, με ένα αξιολογικό κενό στην εξέταση του τρόπου με τον οποίο η εμπιστοσύνη και η δυσπιστία λειτουργούν με αλληλοεξαρτώμενο και θεσμοθετημένο τρόπο στο πλαίσιο της διακυβέρνησης. Τέλος, οι κανονιστικές συζητήσεις συχνά υποβιβάζουν την εμπιστοσύνη σε μια θεμελιωδώς θετική έννοια και τη δυσπιστία σε μια αρνητική, απλοποιώντας με αυτόν τον τρόπο τους πολύπλοκους ρόλους τους εντός της δημοκρατίας. Η προοπτική αυτή παραβλέπει τη συγκυριακή φύση της εμπιστοσύνης και την αξία της κριτικής ιδιότητας του πολίτη, υποδεικνύοντας την ανάγκη για ένα πιο εκλεπτυσμένο κανονιστικό μοντέλο που να αξιολογεί την καταλληλότητα της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας σε διαφορετικά προσωπικά και θεσμικά σενάρια.

Ερχόμενο σε αντίθεση με αυτό το υπόβαθρο, το προτεινόμενο εννοιολογικό πλαίσιο επικεντρώνεται σε τρεις βασικές θέσεις. Πρώτον, θεωρεί την εμπιστοσύνη και τη δυσπιστία όχι ως αυστηρά αντιθετικές αλλά ως συμπληρωματικά φαινόμενα που μπορούν να συνυπάρχουν, διαδραματίζοντας το καθένα ξεχωριστούς ρόλους εντός του πολιτικού τοπίου. Αυτή η οπτική αντικρούει τη θεώρηση της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας ως απλώς αντίθετους πόλους ή λειτουργικά ισοδύναμα, υποστηρίζοντας αντιθέτως μια δυϊστική θεώρηση που αναδεικνύει τα μοναδικά

χαρακτηριστικά και τις επιρροές τους σε διάφορα επίπεδα. Τονίζει ότι η εμπιστοσύνη και η δυσπιστία συνυπάρχουν, διαμορφωμένες από διαφορετικούς παράγοντες και επηρεάζουν ταυτόχρονα τις αντιλήψεις των πολιτών για τους δημόσιους θεσμούς. Η ανάλυση τόσο της εμπιστοσύνης όσο και της δυσπιστίας παρέχει μια βαθύτερη κατανόηση της δημοκρατικής διακυβέρνησης, προωθώντας την «διαφωτισμένη εμπιστοσύνη», όπου οι πολίτες εμπιστεύονται και ταυτόχρονα ελέγχουν τα πολιτικά πρόσωπα και τους θεσμούς, αναγνωρίζοντας ότι η δυσπιστία μπορεί να αποτελέσει έναυσμα για τη δημοκρατική καινοτομία μέσω της ενθάρρυνσης για την άγρυπνη εποπτεία της εξουσίας, ενώ η άνευ όρων εμπιστοσύνη μπορεί να την υπονομεύσει δίνοντας υπερβολική έμφαση στην αφοσίωση και την αμοιβαιότητα. Σε αυτό το πλαίσιο, ωστόσο, πρέπει να ληφθούν υπόψη περιπτώσεις όπου δεν υπάρχει ούτε εμπιστοσύνη ούτε δυσπιστία, λόγω της αποστασιοποίησης των ανθρώπων ή της έμφασης σε τυπικούς κανόνες έναντι της εμπιστοσύνης προς τις πολιτικές οντότητες. Ως εκ τούτου, η εμπιστοσύνη διαφέρει από την απλή εξάρτηση, καθώς τα άτομα συχνά εξαρτώνται από ανθρώπους, την τεχνολογία και συστήματα για τη λειτουργικότητά τους, χωρίς να αναλογίζονται τις υποκείμενες πτυχές εμπιστοσύνης σε αυτές τις αλληλεπιδράσεις.

Δεύτερον, το πλαίσιο υπογραμμίζει την εγγενή αμοιβαιότητα που χαρακτηρίζει τις σχέσεις εμπιστοσύνης, τονίζοντας τη σπουδαιότητα των αλληλεπιδράσεων μεταξύ των πολιτών και των διαφόρων κυβερνητικών δρώντων. Αυτή η σχεσιακή προσέγγιση αποδίδει έμφαση στη σύνθετη αλληλεπίδραση και στις αμοιβαίες εξαρτήσεις μεταξύ των πολιτών και των φορέων διακυβέρνησης, προχωρώντας πέρα από τις απλές στάσεις, προκειμένου να εξετάσει με ποιον τρόπο διαμορφώνονται αυτές οι δυναμικές, και πώς

αντανακλούν τις ευρύτερες κοινωνικές κουλτούρες εμπιστοσύνης. Η προοπτική αυτή λαμβάνει υπόψη τις αλληλεξαρτήσεις ανάμεσα στην εμπιστοσύνη και στο να θεωρείται κανείς αξιόπιστος, και ανάμεσα στη δυσπιστία και στο να θεωρείται κανείς αναξιόπιστος. Αποκαλύπτει ότι η εμπιστοσύνη στη διακυβέρνηση αφορά αμοιβαίες και θεσμικά ενταγμένες σχέσεις, προσφέροντας μια πιο διαφοροποιημένη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η εμπιστοσύνη και η δυσπιστία αλληλοεπηρεάζονται εντός του κοινωνικού πλαισίου. Επιπλέον, μια κριτική στοχεύει στη συνήθη προσέγγιση στην εμπειρική έρευνα που εξετάζει τη (θεσμική) εμπιστοσύνη αποκλειστικά από την οπτική γωνία του παρόχου της εμπιστοσύνης θεωρώντας την ως ψυχολογικό χαρακτηριστικό, πολιτισμική προδιάθεση ή ατομική κρίση της θεσμικής αξιοπιστίας. Η υποστηριζόμενη προσέγγιση υπογραμμίζει τη σημασία της εξέτασης όλων των πτυχών της θεσμικής εμπιστοσύνης και δυσπιστίας, συμπεριλαμβανομένων του παρόχου της εμπιστοσύνης, του αποδέκτη της εμπιστοσύνης και της φύσης της ίδιας της σχέσης εμπιστοσύνης.

Τρίτον, η εμπιστοσύνη και η δυσπιστία είναι σε μεγάλο βαθμό συγκυριακές, ποικίλλουν μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, χωρών και πολιτικών συστημάτων και επηρεάζονται από παράγοντες όπως οι κοινωνικές ανισότητες, η ιδεολογική πόλωση και οι θεσμικές επιδόσεις. Εμπειριστατωμένες έρευνες δείχνουν ότι τα επίπεδα εμπιστοσύνης δεν κατανέμονται ομοιόμορφα, αλλά διαμορφώνονται από το κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο. Επιπλέον, η ανάλυση της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας στη διακυβέρνηση απαιτεί μια ευρύτερη προοπτική που περιλαμβάνει πολιτικούς, οικονομικούς και εμπειρογνώμονες δρώντες σε τοπικό, εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, αναγνωρίζοντας τις πολύπλοκες αλληλεξαρτήσεις και τις δυνητικές

δευτερογενείς επιδράσεις μεταξύ αυτών των διαφορετικών πεδίων. Αυτή η διευρυμένη εστίαση επιτρέπει μια πιο διαφοροποιημένη κατανόηση των δυναμικών της εμπιστοσύνης σε πολυεπίπεδα συστήματα διακυβέρνησης, αναδεικνύοντας τη μεταβλητότητα της εμπιστοσύνης σε διάφορα θεσμικά περιβάλλοντα.

Στην έρευνα, η χρήση μιας πολυδιάστατης και συγκριτικής προσέγγισης είναι απαραίτητη για την κατανόηση του περίπλοκου σχηματισμού, της διατήρησης και εξασθένισης της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας στο πλαίσιο της διακυβέρνησης, που εκτείνεται σε μικρο-, μεσο- και μακρο-επίπεδο. Η προσέγγιση αυτή αναγνωρίζει πώς οι ατομικές εμπειρίες, η δυναμική των ομάδων και ο δημόσιος λόγος διαμορφώνουν συλλογικά τις αντιλήψεις για τη διακυβέρνηση. Υπογραμμίζει τη σημασία της εξέτασης των άμεσων αλληλεπιδράσεων μεταξύ των πολιτών και των εκπροσώπων της διακυβέρνησης, του ρόλου των οργανώσεων και των συλλογικών οντοτήτων στην πολιτική διαμάχη και της επιρροής των κοινωνικών αντιπαραθέσεων στις δημόσιες αντιλήψεις για την αξιοπιστία. Επιπλέον, μια συγκριτική προοπτική αναδεικνύει τις σημαντικές διαφοροποιήσεις στα επίπεδα εμπιστοσύνης σε διαφορετικά κοινωνικοπολιτικά πλαίσια, όπως παρατηρείται σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες. Αυτό τονίζει την ανάγκη για ένα ολοκληρωμένο πλαίσιο που να λαμβάνει υπόψη την πολύπλευρη φύση της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας και τις επιπτώσεις τους για τη δημοκρατική διακυβέρνηση.

ΠΕ2: Εμπιστοσύνη και Δυσπιστία στις Δημόσιες Πολιτικές στο Επίπεδο των Υπηρεσιών Πρώτης Γραμμής

Ερευνητικό Υπόβαθρο

Το Πακέτο Εργασίας 2 (ΠΕ2) του έργου EnTrust διεξήγαγε λεπτομερή ανάλυση για να διερευνήσει τη δυναμική της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας, εστιάζοντας ιδιαίτερα στις αλληλεπιδράσεις των μη προνομιούχων οικογενειών με τις υπηρεσίες πρόνοιας πρώτης γραμμής. Αυτός ο τομέας διακυβέρνησης είναι κομβικός, καθώς αποτελεί το κύριο σημείο επαφής μεταξύ των πολιτών και του διοικητικού πλαισίου. Ο στόχος ήταν να φωτιστούν τα διάφορα επίπεδα, οι μορφές, οι συνθήκες και οι μηχανισμοί με τους οποίους εγκαθιδρύεται, διατηρείται ή μειώνεται η εμπιστοσύνη σε αυτές τις ουσιώδεις αλληλεπιδράσεις.

Καθοδηγούμενη από κρίσιμες ερωτήσεις, η έρευνα διερεύνησε τις υποκειμενικές ερμηνείες της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας τόσο από τους πολίτες όσο και από τους εργαζόμενους πρώτης γραμμής. Διερεύνησε πώς παράγοντες σε διαφορετικές χώρες επηρεάζουν αυτές τις αντιλήψεις, την επίδραση των συστημάτων πρόνοιας και του σχεδιασμού πολιτικής σε μικροεπίπεδο, τις επιπτώσεις των εθνικών κουλτουρών εμπιστοσύνης και τις συγκεκριμένες εμπειρίες των εργαζομένων πρώτης γραμμής και των πολιτών που διαμορφώνουν τη βάση της δυναμικής της εμπιστοσύνης.

Η μεθοδολογία του Πακέτου Εργασίας 2 βασίστηκε στην ποιοτική έρευνα, κυρίως μέσω συνεντεύξεων που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ του Μαρτίου 2020 και του Φεβρουαρίου 2021. Η μελέτη περιλάμβανε ποικίλες τοποθεσίες, συμπεριλαμβανομένης της Δημοκρατίας της Τσεχίας, της Δανίας, της Γερμανίας, της Ελλάδας, της Ιταλίας, της Πολωνίας και

της Σερβίας, με ένα φάσμα από μεγάλες πόλεις έως μικρές περιοχές. Η προσέγγιση αυτή εξασφάλισε μια ολοκληρωμένη συλλογή εμπειριών από διάφορες ηλικιακές ομάδες, επίπεδα εργασιακής εμπειρίας και διαφορετικά τμήματα ή τομείς των ιδρυμάτων πρόνοιας και των κοινωνικών υπηρεσιών. Συνολικά 115 συνεντεύξεις με εργαζόμενους πρώτης γραμμής σε υπηρεσίες πρόνοιας και 117 συνεντεύξεις με πολίτες που λαμβάνουν κοινωνική πρόνοια συνέθεσαν ένα πλούσιο σύνολο δεδομένων προς ανάλυση. Όλες οι συνεντεύξεις καταγράφηκαν, απομαγνητοφωνήθηκαν και αναλύθηκαν με τη χρήση της επαγωγικής ανάλυσης περιεχομένου που στηρίζεται στις αρχές της θεμελιωμένης θεωρίας.

Βασικά Ευρήματα

Η ολοκληρωμένη ανάλυση των συνεντεύξεων στο πλαίσιο του Πακέτου Εργασίας 2 (ΠΕ2) του έργου EnTrust αποκάλυψε ένα σύνθετο τοπίο σχέσεων εμπιστοσύνης και δυσπιστίας στις υπηρεσίες πρώτης γραμμής, με αξιοσημείωτες διαφοροποιήσεις μεταξύ των διαφόρων χωρών. Στις εμπειρίες των πολιτών και των κοινωνικών λειτουργών από τις εμπλεκόμενες χώρες, η εμπιστοσύνη και η δυσπιστία εννοιολογούνται με όρους σχέσεων, όπου η αξιοπιστία αναδεικνύεται ως βασικό στοιχείο. Αυτή η οπτική αναγνωρίζει την εμπιστοσύνη ως μια δυναμική, εξελισσόμενη κατασκευή που διαμορφώνεται από τις αμοιβαίες ενέργειες και αντιδράσεις και των δύο εμπλεκόμενων μερών. Οι αλληλεπιδράσεις μεταξύ των πολιτών και των εργαζομένων πρώτης γραμμής στην κοινωνική αρωγή περιείχαν γενικά κάποιο επίπεδο εμπιστοσύνης, το οποίο όμως ερχόταν σε αντίθεση με μια ευρύτερη δυσπιστία προς το θεσμικό σύστημα κοινωνικής πρόνοιας. Αυτή η διχοτόμηση ήταν εμφανής σε διάφορες χώρες, αναδεικνύοντας ένα σημαντικό χάσμα μεταξύ της ατομικής και της

συστημικής αντίληψης της αξιοπιστίας. Σε αυτές τις αλληλεπιδράσεις, γίνεται εμφανής η αμοιβαιότητα που χαρακτηρίζει εγγενώς την εμπιστοσύνη και τη δυσπιστία, όπου η δυσπιστία ενός πολίτη μπορεί να οδηγήσει σε σκεπτικισμό ενός υπαλλήλου, με πιθανό αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός κύκλου αμοιβαίας δυσπιστίας που υπονομεύει την αποτελεσματικότητα των συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας.

Στη Δανία, τονίστηκε ιδιαίτερα η σημασία της επικοινωνίας, γεγονός που υποδηλώνει ότι η βελτίωση της επικοινωνίας είναι το κλειδί για την ενίσχυση της εμπιστοσύνης. Η εξέλιξη της εμπιστοσύνης ή της δυσπιστίας με την πάροδο του χρόνου, καθώς και η αμοιβαιότητα των σχέσεων μεταξύ των πολιτών και των εργαζομένων πρώτης γραμμής, αναγνωρίστηκαν ως κρίσιμοι παράγοντες που επηρεάζουν τη δυναμική της εμπιστοσύνης. Η εμπιστοσύνη συνδέθηκε στενά με την αντίληψη των εργαζομένων ως αξιόπιστων και την αντιμετώπιση των ωφελουμένων ως ατομικότητων, εξασφαλίζοντας έτσι ένα σημαντικό επίπεδο αυτονομίας. Ωστόσο, είναι ζωτικής σημασίας να αναγνωριστεί ότι η υπερβολική εμπιστοσύνη μπορεί να οδηγήσει σε εφησυχασμό και ανεπαρκή κριτική εμπλοκή, διαιωνίζοντας ενδεχομένως τις ανεπάρκειες.

Αντίθετα, οι παράγοντες που συμβάλλουν στη δυσπιστία διέφεραν από χώρα σε χώρα. Στη Δημοκρατία της Τσεχίας, τη Σερβία και την Πολωνία, και σε κάποιο βαθμό στη Γερμανία, η δυσπιστία τροφοδοτούταν από μια σειρά παραγόντων, όπως η μη τήρηση των επαγγελματικών προδιαγραφών ή έλλειψη σεβασμού, οι τυπικότητες των συστημικών διαδικασιών και ο κατακερματισμός του συστήματος, η αίσθηση της αδικίας, οι χαμηλές παροχές, η αυστηρή οικονομική αξιολόγηση (για τις παροχές), οι πρακτικές ελέγχου και, σε ορισμένες περιπτώσεις, η διάκριση λόγω

εθνικότητας. Στη Γερμανία και την Πολωνία, οι πολίτες ανέφεραν ότι η εμπιστοσύνη τους προς τους αρμόδιους χειριστές υποθέσεων ενισχύθηκε αφού έλαβαν βοήθεια, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι θετικές εμπειρίες με μεμονωμένους χειριστές υποθέσεων μπορούν να επηρεάσουν τα συνολικά επίπεδα εμπιστοσύνης.

Παρόλο που η μελέτη αποκάλυψε υψηλό βαθμό ομοιότητας όσον αφορά τις διαδικασίες οικοδόμησης εμπιστοσύνης και τις λειτουργίες της εμπιστοσύνης από χώρα σε χώρα, συγκεκριμένοι συστημικοί και συγκεκριμένοι παράγοντες της κάθε χώρας έπαιξαν επίσης ρόλο στη διαμόρφωση της εμπιστοσύνης ή της δυσπιστίας. Οι παράγοντες αυτοί περιλάμβαναν το επίπεδο του θεσμικού κατακερματισμού της κοινωνικής πρόνοιας, την εξειδίκευση των καθηκόντων, το κατά πόσον η είσοδος των πολιτών στο σύστημα ήταν εθελοντική ή μη εθελοντική, τον φόρτο εργασίας των εργαζομένων πρώτης γραμμής, την υποστελέχωση, την εναλλαγή του προσωπικού, την επαγγελματική εξουθένωση, το άγχος της αίτησης για παροχή κοινωνικής πρόνοιας και την ποιότητα της άμεσης επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ των υπαλλήλων και των ωφελούμενων.

Η εμπιστοσύνη και η δυσπιστία αποδείχθηκαν δυναμικές, εξελισσόμενες με βάση τις εμπειρίες των εμπλεκόμενων μερών. Η εμπιστοσύνη προς τους μεμονωμένους υπαλλήλους δεν μεταφράστηκε απαραίτητα σε εμπιστοσύνη προς το ευρύτερο σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, και υπήρχε δυνατότητα κλιμάκωσης της δυσπιστίας με βάση τα συναισθήματα των εξυπηρετούμενων. Οι εργαζόμενοι πρώτης γραμμής βίωναν συχνά την ταυτόχρονη ύπαρξη εμπιστοσύνης και δυσπιστίας εκ μέρους των εξυπηρετούμενων προσθέτοντας έτσι μια ακόμα διάσταση στην περίπλοκη φύση αυτών των σχέσεων.

Ο αντίκτυπος της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας εκδηλώθηκε με διάφορους τρόπους. Η εμπιστοσύνη ενίσχυσε τη συνεργασία μεταξύ των χειριστών υποθέσεων και των πολιτών, βελτιώνοντας την αποδοτικότητα και την ποιότητα των υπηρεσιών. Για τους χειριστές υποθέσεων, η ύπαρξη εμπιστοσύνης διευκόλυνε την ομαλότερη διαχείριση των υποθέσεων – π.χ. μέσω της ετοιμότητας των υπαλλήλων για μείωση του βαθμού τυπικότητας όποτε αυτό ήταν δυνατό – ενώ για τους πολίτες, οδήγησε στο «άνοιγμά» τους, δηλαδή στην εκ μέρους τους γνωστοποίηση ιδιωτικών προβληματικών θεμάτων, ακολουθώντας τις υποδείξεις των υπαλλήλων παρέχοντας με αυτόν τον τρόπο ένα αίσθημα ασφάλειας. Ταυτόχρονα, η δυσπιστία, η οποία συνήθως θεωρείται αρνητική, μπορεί να λειτουργήσει ως ζωτικός μηχανισμός για τη λογοδοσία, ωθώντας προς αναγκαίες μεταρρυθμίσεις του συστήματος και μεγαλύτερη υπευθυνότητα. Σε ένα ευρύτερο πολιτικό πλαίσιο, αν και οι περισσότεροι πολίτες έδειξαν περιορισμένο ενδιαφέρον για την πολιτική, εστιάζοντας αντιθέτως στην «καθημερινή ζωή», ένας σημαντικός αριθμός εξέφρασε θετική εμπιστοσύνη προς την ΕΕ στο σύνολό της, εκτιμώντας τα οφέλη της συμμετοχής στην ΕΕ.

ΠΕ3: Ο Ρόλος των Δημοκρατικών Κοινωνικών Κινήματων στη Διαμόρφωση της Εμπιστοσύνης και της Δυσπιστίας

Ερευνητικό Υπόβαθρο

Το Πακέτο Εργασίας 3 (ΠΕ3) του έργου EnTrust είχε ως στόχο να διερευνήσει το ρόλο των νέων δημοκρατικών κοινωνικών κινήματων εντός των σύγχρονων δομών διακυβέρνησης. Στόχος της έρευνας ήταν να γίνει κατανοητό πώς τα κινήματα αυτά επηρεάζουν την πολιτική συμμετοχή και την εμπιστοσύνη

του κοινού εν μέσω της αυξανόμενης αποστασιοποίησης των πολιτών από τους παραδοσιακούς πολιτικούς θεσμούς. Το ΠΕ3 προσπάθησε να εμβαθύνει στην εσωτερική δημοκρατία αυτών των κινήματων, στην επίδρασή τους στην εμπιστοσύνη προς τη διακυβέρνηση, στις αλληλεπιδράσεις τους με το κοινό και άλλους κοινωνικούς δρώντες καθώς και στις επιπτώσεις που οι στρατηγικές τους προς συνεργασία ή αντιπαράθεση με τους θεσμούς είχαν για την κοινωνική εμπιστοσύνη. Ο στόχος ήταν να παρασχεθεί μια λεπτομερής ανάλυση της δυναμικής στο εσωτερικό των νέων δημοκρατικών κοινωνικών κινήματων και των επιπτώσεών τους για τη δημοκρατική συμμετοχή και την εμπιστοσύνη στα συστήματα διακυβέρνησης.

Το Πακέτο Εργασίας 3 φιλοδοξούσε να αποκαλύψει πώς αυτά τα κινήματα λειτουργούν ως εναλλακτικές πλατφόρμες πολιτικής συμμετοχής, αναδιαμορφώνοντας ενδεχομένως τη συμβατική δομή της εμπιστοσύνης στη διακυβέρνηση. Από τον Μάρτιο έως τον Μάιο του 2021, διεξήχθησαν ομάδες εστίασης, με συμμετέχοντες από κοινωνικά κινήματα στη Δημοκρατία της Τσεχίας, τη Δανία, τη Γερμανία, την Ελλάδα, την Ιταλία, την Πολωνία και τη Σερβία. Κάθε κοινωνικό κίνημα εκπροσωπήθηκε από μια ομάδα εστίασης των βασικών μελών και μια άλλη από υποστηρικτές του κινήματος, χρησιμοποιώντας δειγματοληψία «χιονοστιβάδας» για τη στρατολόγηση συμμετεχόντων. Η μέθοδος αυτή επέτρεψε τη διεξοδική διερεύνηση των απόψεων των κινήματων σχετικά με την εσωτερική δημοκρατία, την εμπιστοσύνη στους θεσμούς και τις στρατηγικές τους για συνεργασία τόσο με κυβερνητικές όσο και με μη κυβερνητικές οργανώσεις.

Η έρευνα εμβάθυνε στη σύνθετη σχέση μεταξύ εμπιστοσύνης και δυσπιστίας σε διάφορες ευρωπαϊκές κοινωνίες, εξετάζοντας τις

εσωτερικές λειτουργίες αυτών των κινήματων, την εμπλοκή τους με τους πολίτες και τις ευρύτερες συνέπειες για τη συμμετοχή στις δημοκρατικές διαδικασίες και τα κοινά και τη θεσμική εμπιστοσύνη.

Βασικά Ευρήματα

Η μελέτη αποκάλυψε ότι τα περισσότερα κοινωνικά κινήματα χαρακτηρίζονται από αποκεντρωμένες δομές, όπου η οργάνωση βασίζεται στην αξία ή/και την πρακτική. Αυτές οι ομάδες συνήθως αναθέτουν καθήκοντα με βάση τις ατομικές ικανότητες, τις προτιμήσεις και τη διαθεσιμότητα, με τη λήψη αποφάσεων να βρίσκεται πρωτίστως στον έλεγχο των βασικών ομάδων. Η ιδιότητα του μέλους είναι υπό συνθήκες συμπεριληπτική, καθώς το άνοιγμα σε νέα μέλη εξαρτάται από κοινές αξίες και την απόρριψη των διακρίσεων και του κοινωνικού αποκλεισμού. Συνολικά, τα κινήματα αυτά υιοθετούν την εσωτερική αποκέντρωση και την οριζοντιότητα, θέτοντας σε προτεραιότητα τις διαβουλευτικές πρακτικές και τονίζοντας τη σημασία της ισότητας και της συμπεριληπτικότητας.

Τα ευρήματα του έργου EnTrust φωτίζουν τους διαφοροποιημένους ρόλους της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας στη δυναμική αυτών των κινήματων και στην αλληλεπίδρασή τους με τις δομές διακυβέρνησης. Διαπιστώθηκε ότι η γενική εμπιστοσύνη θεωρείται απαραίτητη για την κοινωνική λειτουργία, αλλά οι ακραίες μορφές εμπιστοσύνης/δυσπιστίας – όπως η «τυφλή» ή «αφελής» εμπιστοσύνη, καθώς και η γενικευμένη δυσπιστία – αντιμετωπίζονται αρνητικά. Η έρευνα υπογραμμίζει ότι ένα μετριοπαθές επίπεδο δυσπιστίας θεωρείται ευεργετικό, καθώς προάγει την κριτική σκέψη και την επαγρύπνηση των πολιτών. Αυτή η μορφή σκεπτικισμού ενθαρρύνει τα άτομα να αμφισβητούν και να

εξετάζουν, ενισχύοντας έτσι τη δημοκρατική συμμετοχή και αποτρέποντας τον εφησυχασμό. Αντίθετα, οι υπερβολικές μορφές εμπιστοσύνης μπορούν να υπονομεύσουν την κοινωνική συνοχή, αποθαρρύνοντας τον έλεγχο και επιτρέποντας στην ανεξέλεγκτη εξουσία να μην αμφισβητείται.

Η εμπιστοσύνη διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην κινητοποίηση των πολιτών στα κοινωνικά κινήματα, καθώς οι άνθρωποι τείνουν να συμμετέχουν σε κινήματα που εμπιστεύονται. Τα κινήματα αυτά αναγνωρίζουν επίσης το ρόλο της εμπιστοσύνης στην προώθηση της κοινωνικής συνοχής και στη διευκόλυνση κοινών δράσεων. Η μελέτη αποκαλύπτει ποικίλες αντιλήψεις για την εμπιστοσύνη στους θεσμούς από χώρα σε χώρα με αξιοσημείωτη δυσπιστία στους πολιτικούς θεσμούς στη Σερβία, την Ιταλία, την Πολωνία, την Ελλάδα και την Δημοκρατία της Τσεχίας. Αντίθετα, στη Δανία και τη Γερμανία υπάρχει μια υπό συνθήκες μεγαλύτερη εμπιστοσύνη προς τους θεσμούς.

Η μελέτη παρατήρησε ότι η συνεργασία μεταξύ των κοινωνικών κινήματων και των κυβερνητικών θεσμών (ΚΘ) και των μη κυβερνητικών οργανώσεων (ΜΚΟ) είναι επιλεκτική και συχνά κρίνεται αναγκαία, αλλά μπορεί να οδηγήσει σε διαφωνίες μεταξύ των μελών των κινήματων. Αυτή η συνεργασία είναι κυρίως τοπική (όπως παρατηρήθηκε στη Γερμανία, την Ιταλία και την Πολωνία) και θεωρείται ότι έχει ασαφή ή δυνητικά αρνητικά αποτελέσματα στην εμπιστοσύνη των πολιτών, με εξαίρεση τη Δανία. Με τον τρόπο αυτό, η μελέτη αναδεικνύει την αμοιβαία φύση της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας στο πλαίσιο της συνεργασίας των κοινωνικών κινήματων με κυβερνητικές και μη κυβερνητικές οργανώσεις. Η εμπιστοσύνη και η δυσπιστία δεν είναι στατικές αλλά δυναμικές, επηρεάζονται και επηρεάζονται από τις δράσεις και τις

αλληλεπιδράσεις αυτών των κινημάτων με τους θεσμούς. Αυτή η αμοιβαιότητα είναι εμφανής στον τρόπο με τον οποίο η επιλεκτική συνεργασία των κινημάτων με τους θεσμούς μπορεί είτε να οικοδομήσει είτε να διαβρώσει την εμπιστοσύνη. Για παράδειγμα, οι θετικές συνεργασίες, που βασίζονται σε κοινές αξίες με τις ΜΚΟ, τείνουν να ενισχύουν την εμπιστοσύνη των πολιτών. Αντίθετα, η αναγκαία αλλά προσεκτική συνεργασία με κυβερνητικούς θεσμούς, ιδίως όταν θεωρείται ότι πολώνει ή ότι έχει ασαφή αποτελέσματα, μπορεί να αντανakλά και να συμβάλλει σε έναν αμοιβαίο κύκλο δυσπιστίας μεταξύ των πολιτών και των πολιτικών θεσμών. Αυτή η περίπλοκη αλληλεπίδραση υπογραμμίζει τον κρίσιμο ρόλο των κοινωνικών κινημάτων στη διαμεσολάβηση της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας στο οικοδόμημα της δημοκρατικής κοινωνίας.

Για την επαναφορά ή την ενίσχυση της εμπιστοσύνης στις κοινωνίες, η μελέτη προτείνει ότι οι τοπικοί και εθνικοί θεσμοί θα πρέπει να είναι πιο ανοικτοί, διαφανείς, υπόλογοι και να συνεργάζονται ενεργά με τους πολίτες. Τα κοινωνικά κινήματα τονίζουν τη σημασία του διαλόγου, της ανταλλαγής και της συζήτησης με τους πολίτες, αλλά δεν αποδίδουν την ίδια έμφαση σε δράσεις στο επίπεδο της ΕΕ, πιθανώς λόγω της αντίληψης ότι υπάρχει μια αποστασιοποίηση μεταξύ των ευρωπαϊκών θεσμών και των απλών πολιτών. Παρά ταύτα, υπάρχει συναίνεση ότι τα κοινωνικά κινήματα μπορούν να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των πολιτών, αν και οι απόψεις ποικίλλουν ως προς τις στρατηγικές για τους τρόπους επίτευξής της.

Όσον αφορά τη δημοκρατία και τη συμμετοχικότητα, η σημασία της ψήφου ως μορφή πολιτικής συμμετοχής ποικίλλει μεταξύ χωρών και κινημάτων. Οι συμμετέχοντες σε όλη την Ευρώπη συμφωνούν ότι διάφορες

μορφές συμμετοχής είναι ζωτικής σημασίας για τη δημοκρατική ζωή. Τα κοινωνικά κινήματα τάσσονται υπέρ μιας πιο συμμετοχικής και άμεσης δημοκρατίας και πιστεύουν ότι οι θεσμοί πρέπει να ασχολούνται περισσότερο με τους πολίτες. Τα κοινωνικά κινήματα θεωρούνται σχεδόν ομόφωνα ως ζωτικοί παράγοντες που καθιστούν τους πολίτες πιο ορατούς και ισχυρούς στη δημόσια και πολιτική σφαίρα, γεγονός που υποδηλώνει ότι η ενεργός συμμετοχή σε αυτά τα κινήματα θα μπορούσε να ενδυναμώσει τους πολίτες στο να επιφέρουν κοινωνικές αλλαγές.

ΠΕ4: Ο Ρόλος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στην Οικοδόμηση της Εμπιστοσύνης και της Δυσπιστίας: Πληροφόρηση ή Πόλωση;

Ερευνητικό Υπόβαθρο

Η έρευνα στο πλαίσιο του Πακέτου Εργασίας 4 (ΠΕ4) του έργου EnTrust διερεύνησε τον ρόλο της πολιτικής δημοσιογραφίας και των μέσων ενημέρωσης ως κύριου διαμεσολαβητή των σχέσεων εμπιστοσύνης στη δημοκρατία. Το Πακέτο Εργασίας 4 εξέτασε τα διαφορετικά επίπεδα εμπιστοσύνης προς τα μέσα ενημέρωσης και την αμφισβήτηση της εμπιστοσύνης δια των μέσων ενημέρωσης. Πιο συγκεκριμένα, ανέλυσε τον τρόπο με τον οποίο η εμπιστοσύνη στη δημοκρατική κυβέρνηση και την επιστήμη αμφισβητήθηκε στα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης και στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19.

Αναλύοντας τον τρόπο με τον οποίο τα μέσα ενημέρωσης παρουσιάζουν και δικαιολογούν την (αν)αξιοπιστία της κυβέρνησης και της δράσης των εμπειρογνομόνων, η έρευνα είχε ως στόχο να περιγράψει τους τρόπους με τους οποίους η κάλυψη από τα μέσα

ενημέρωσης και ο σχολιασμός των ειδήσεων συμβάλλουν στην τεκμηριωμένη διαμόρφωση γνώμης και την κριτική ή, αντίθετα, στην πόλωση των πολιτικών απόψεων, στην κινητοποίηση ακραίων θέσεων και στη διάδοση της παραπληροφόρησης που στοχοποιεί την αξιοπιστία των επιστημόνων, της κυβέρνησης και των πολιτικών εκπροσώπων. Επιπλέον, στρεφόμενη από το πεδίο αμφισβήτησης της εμπιστοσύνης προς τις δυνατότητες οικοδόμησης εμπιστοσύνης, η έρευνα έριξε φως σε θετικές πρακτικές για τη διασφάλιση της ποιότητας της δημοσιογραφίας και την καταπολέμηση της παραπληροφόρησης.

Η μεθοδολογία υιοθέτησε μια πολύπλευρη προσέγγιση που περιλάμβανε συλλογή δεδομένων σε επτά ευρωπαϊκές χώρες: Δημοκρατία της Τσεχίας, Δανία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία, Πολωνία και Σερβία. Βασιζόμενο σε έρευνες κοινής γνώμης, το ΠΕ4 ξεκίνησε με τη χαρτογράφηση και τη σύγκριση των μεταβαλλόμενων επιπέδων εμπιστοσύνης προς τα μέσα ενημέρωσης σε τρεις διαστάσεις, και συγκεκριμένα σε διαφορετικές χώρες, σε διαφορετικούς τύπους μέσων ενημέρωσης και δημοσιογραφικών προϊόντων και σε βάθος χρόνου (2010-2020/21). Ακολούθως, το ΠΕ4 ασχολήθηκε με τη συγκριτική ανάλυση της ειδησεογραφικής πληροφόρησης σχετικά με την πανδημία COVID-19 σε διάφορα μέσα ενημέρωσης, δημιουργώντας πρωτότυπα δεδομένα σχετικά με την εμπιστοσύνη δια των μέσων ενημέρωσης. Επεκτάθηκε στην εξέταση των αλληλεπιδράσεων και των σχολίων των χρηστών στις σελίδες διαφόρων εφημερίδων στο Facebook, παρέχοντας μια εικόνα για το δημόσιο αίσθημα και τις αντιδράσεις. Επιπλέον, διεξήχθησαν εκτενείς συνεντεύξεις με εμπειρογνώμονες που συμμετέχουν στη μάχη κατά της παραπληροφόρησης, συμπεριλαμβανομένων όσων ασχολούνται με τη διασταύρωση ειδήσεων ή γεγονότων και με προσπάθειες

καταπολέμησης της παραπληροφόρησης. Οι ποικίλες αυτές πτυχές της έρευνας οδήγησαν στη σύνθεση των ευρημάτων, τα οποία εξετάστηκαν διεξοδικά και συζητήθηκαν σε μια συζήτηση στρογγυλής τράπεζας μεταξύ εμπειρογνομένων, εμπλουτίζοντας την έρευνα με διαφορετικές προοπτικές.

Βασικά Ευρήματα

Τα αναλυτικά ευρήματα του Πακέτου Εργασίας 4 παρέχουν μια λεπτομερή οπτική για τους τρόπους αμφισβήτησης της εμπιστοσύνης στη διακυβέρνηση και τους επιστημονικούς εμπειρογνώμονες κατά τη διάρκεια της πανδημικής κρίσης σε διάφορες πλατφόρμες μέσων ενημέρωσης. Αναγνωρίζεται γενικά ότι οι καθιερωμένες (mainstream) εφημερίδες παρουσιάζουν μια ισορροπημένη άποψη και δεν προωθούν εξτρεμιστικές θέσεις. Σε όλες τις χώρες που αναλύθηκαν, η πανδημία έδωσε μεγάλη προβολή στην εκτελεστική εξουσία, τους επιστήμονες και τους εμπειρογνώμονες ως αποδέκτες εμπιστοσύνης, παρά στις αντιθετικές προς την κυβέρνηση πλευρές. Ομοίως, δεν δόθηκε φωνή σε αντιθετικές προς το lockdown ή κατά του εμβολιασμού απόψεις. Η αμφισβήτηση της εμπιστοσύνης δεν οδήγησε σε ριζική αμφισβήτηση της κρατικής εξουσίας ή της επιστημονικής αλήθειας, αλλά μάλλον προκάλεσε μια ιδιόμορφη συζήτηση σχετικά με τον ρόλο των κυβερνήσεων και των επιστημονικών εμπειρογνομένων σε μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης.

Παρ' όλα αυτά, η πολιτική υγείας, και ειδικότερα η ασφάλεια και η αποτελεσματικότητα των εμβολίων, ήταν ένα από τα πιο πολυσυζητημένα θέματα στις εφημερίδες. Όσον αφορά το περιεχόμενο, οι αμφισβητήσεις της εμπιστοσύνης διαμορφώνονται έντονα με γνώμονα τη λογική, εστιάζοντας στην

επίδοση και την εμπειρογνωμοσύνη ως βασικά κριτήρια αξιοπιστίας, ενώ τα κριτήρια αξιοπιστίας που βασίζονται σε αξίες παίζουν ελάχιστο ρόλο. Αυτή η εικόνα μιας, σε γενικές γραμμές, ενημερωτικής και ισορροπημένης συζήτησης στις εφημερίδες αντιστράφηκε όταν αναλύθηκε η αμφισβήτηση της εμπιστοσύνης εκ μέρους των αναγνωστών ειδήσεων στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αναφορικά με επιλεγμένες ειδήσεις στο Facebook. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης χρησιμεύουν συχνά ως πλατφόρμα για χρήστες που συνήθως εκφράζουν σκεπτικισμό και δυσπιστία, δίνοντας μεγαλύτερη βαρύτητα στις προσωπικές τους αξίες από την ακρίβεια των γεγονότων για να ενισχύσουν τα επιχειρήματά τους. Αυτή η δυναμική υποδηλώνει ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης μπορεί να μην είναι κατάλληλα για τη διευκόλυνση ενός ισορροπημένου και αξιόπιστου διαλόγου. Τα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης, με τη δέσμευσή τους στην κριτική δημοσιογραφία και τη στοχαστική συζήτηση, πιστώνεται ότι διαδραματίζουν έναν ουσιαστικότερο ρόλο στην καλλιέργεια ενός περιβάλλοντος διαφωτισμένης ή κριτικής εμπιστοσύνης μεταξύ του κοινού τους.

Όσον αφορά την εμπιστοσύνη στα μέσα ενημέρωσης, η κοινή γνώμη διαφέρει σημαντικά μεταξύ των διαφόρων χωρών, γεγονός που υποδεικνύει τη σημαντικότητα των περιφερειακών και πολιτισμικών παραγόντων στη διαμόρφωση της αντίληψης του κοινού για την αξιοπιστία και την φερεγγυότητα των μέσων ενημέρωσης. Στη Δανία, τα υψηλά επίπεδα εμπιστοσύνης στους δημόσιους θεσμούς περιλαμβάνουν επίσης τα μέσα ενημέρωσης και τη δημοσιογραφία, τα οποία θεωρούνται γενικά πολύ σημαντικά για την κοινωνία και τη δημοκρατία. Στη Δημοκρατία της Τσεχίας, τη Γερμανία και την Ιταλία, η εμπιστοσύνη στα μέσα ενημέρωσης και τη δημοσιογραφία βρίσκεται σε μέτρια επίπεδα με

υψηλότερα επίπεδα εμπιστοσύνης στα δημόσια μέσα ενημέρωσης και σκεπτικισμό για τα υψηλά μερίδια αγοράς και τις επιδόσεις των εμπορικών μέσων ενημέρωσης. Στην Ελλάδα, τη Σερβία και την Πολωνία, η εμπιστοσύνη στα μέσα ενημέρωσης και τη δημοσιογραφία είναι ιδιαίτερα χαμηλή, αντανακλώντας τις ευρύτερες κοινωνικές προκλήσεις και ένα περιβάλλον μέσων ενημέρωσης που κυριαρχείται από την κυβέρνηση και λίγους μεγαλοεπιχειρηματίες οδηγώντας σε κρίση εμπιστοσύνης.

Η πανδημία επιδείνωσε το ζήτημα της παραπληροφόρησης σε όλες τις χώρες, αναδεικνύοντας την ανάγκη για πιο ολοκληρωμένα εκπαιδευτικά προγράμματα για την ενίσχυση της ανθεκτικότητας έναντι της παραπληροφόρησης. Ωστόσο, δεν υπάρχει μείωση της εμπιστοσύνης στις ειδήσεις και τη δημοσιογραφία ως αποτέλεσμα της πανδημίας. Αντιθέτως, τα επίπεδα εμπιστοσύνης στα παραδοσιακά μέσα ενημέρωσης παρέμειναν, συνολικά, σχετικά σταθερά κατά την παρατηρούμενη δεκαετή περίοδο, και σε διάφορες χώρες (ιδίως στη Γερμανία και την Ιταλία), τα επίπεδα εμπιστοσύνης στις ειδήσεις αυξήθηκαν ακόμη και ελαφρώς κατά τα δύο πρώτα χρόνια της πανδημίας.

Πέρα από τα συγκεκριμένα ανά χώρα ευρήματα, για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της εξάπλωσης της παραπληροφόρησης, οι εμπειρογνώμονες πρότειναν μια πολύπλευρη προσέγγιση. Αυτή περιλαμβάνει την ενίσχυση του ρόλου των επαγγελματιών δημοσιογράφων ως κρίσιμων διαμεσολαβητών εμπιστοσύνης, την υποστήριξη του επανασχεδιασμού των πλατφορμών των μέσων κοινωνικής δικτύωσης με στόχο την παράκαμψη της εκ των αλγόριθμων ευνοϊκότερης εμφάνισης παραπλανητικού περιεχομένου και την επισήμανση της σημασίας της συμμετοχής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στη συρρύθμιση των

ψηφιακών πλατφορμών για τη διατήρηση της ισορροπίας μεταξύ της ελευθερίας της έκφρασης και της αναγκαίας εποπτείας. Επιπλέον, ζητείται ολοκληρωμένη κατάρτιση στον εγγραμματοισμό αναφορικά με θέματα ενημέρωσης και ειδησεογραφίας, καθώς και ισχυρή υποστήριξη πρωτοβουλιών διασταύρωσης ειδήσεων ή γεγονότων για την επαλήθευση της ακρίβειας των πληροφοριών. Η ασφάλεια των δημοσιογράφων αναδεικνύεται επίσης σε ύψιστη ανησυχία, με αυξανόμενες περιπτώσεις εκστρατειών συκοφάντησης, ρητορικής μίσους και λεκτικών και σωματικών επιθέσεων, ιδίως από μη κρατικούς φορείς κατά τη διάρκεια δημόσιων διαδηλώσεων ή κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής συνεντεύξεων. Σε ορισμένα σενάρια, έχουν γίνει αναφορές ότι κρατικοί φορείς έχουν καταχραστεί την εξουσία τους για να απειλήσουν δημοσιογράφους, γεγονός που υπογραμμίζει την επείγουσα ανάγκη για ενισχυμένα μέτρα προστασίας των επαγγελματιών των μέσων ενημέρωσης από τέτοιου είδους επιθέσεις.

ΠΕ5: Η Εξελικτική-ψυχολογική Προσέγγιση για την Εμπιστοσύνη και τη Δυσπιστία

Ερευνητικό Υπόβαθρο

Ο στόχος του Πακέτου Εργασίας 5 (ΠΕ5) στο πλαίσιο του έργου EnTrust ήταν να διερευνηθεί διεξοδικά τη δυναμική της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας στη διακυβέρνηση σε κρίσιμα στάδια της ζωής από την πρώιμη εφηβεία έως την ενηλικίωση, στοχεύοντας ειδικά στις ηλικιακές ομάδες 11-12, 14-15, 18-19 και 30-50 ετών. Η διερεύνηση αυτή διεξήχθη στο πλαίσιο επτά ευρωπαϊκών χωρών: Δημοκρατία της Τσεχίας, Δανία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία, Πολωνία και Σερβία. Πρωταρχική εστίαση δόθηκε στην ανάλυση των εννοιολογικών προσδιορισμών, των συσχετίσεων και

των προγενέστερων συνθηκών της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας, ιδίως υπό το πρίσμα των μέτρων που εφαρμόστηκαν από τις δημόσιες αρχές και τους θεσμούς για τον έλεγχο της πανδημίας COVID-19.

Για να επιτευχθεί μια ολοκληρωμένη κατανόηση, το έργο δομήθηκε γύρω από διάφορα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία χωρίστηκαν σε ποιοτικές και ποσοτικές κατηγορίες. Η ποιοτική έρευνα αποσκοπούσε στην αποκάλυψη των εννοιών της εμπιστοσύνης/δυσπιστίας στις δημόσιες αρχές και τους θεσμούς μεταξύ διαφορετικών ηλικιακών ομάδων, ειδικά σε σχέση με τα μέτρα ελέγχου του COVID-19. Επίσης, αποσκοπούσε στην κατανόηση του τρόπου με τον οποίο αυτές οι ομάδες δομούν τις πηγές της εμπιστοσύνης/δυσπιστίας τους σε αυτές τις οντότητες, καθώς και στις διαπροσωπικές σχέσεις. Η ποσοτική έρευνα, από την άλλη πλευρά, επικεντρώθηκε στην εξέταση της σχέσης μεταξύ της συμπεριφοράς των αρχών – συγκεκριμένα της φωνής τους, της διαφάνειας στο σκεπτικό τους και της προβλεψιμότητας των ενεργειών τους – και της εμπιστοσύνης ή δυσπιστίας του κοινού και της προθυμίας του να αποδεχθεί τις αποφάσεις τους. Επιπλέον, διερευνήθηκε κατά πόσον οι επιδράσεις αυτές ήταν σωρευτικές ή συγκυριακές και εξετάστηκε κατά πόσον η αίσθηση του σεβασμού θα μπορούσε να μεσολαβήσει στις επιδράσεις αυτές.

Για να απαντηθούν αυτά τα ερωτήματα, χρησιμοποιήθηκε ένας σχεδιασμός μεικτών μεθόδων, συνδυάζοντας ποιοτικές ομάδες εστίασης με μια μεγάλης κλίμακας πειραματική (ποσοτική) έρευνα. Η αρχική φάση περιλάμβανε τη διεξαγωγή 56 ομάδων εστίασης με συνολικά 251 συμμετέχοντες και στις επτά συμμετέχουσες χώρες, με στόχο τη συλλογή πλούσιων, ποιοτικών πληροφοριών σχετικά με την πολύπλοκη φύση της εμπιστοσύνης. Αυτές οι πληροφορίες τροφοδότησαν στη

συνέχεια τη δεύτερη φάση, ένα πείραμα που βασίστηκε σε έρευνα με 4.082 συμμετέχοντες από τέσσερις επιλεγμένες χώρες (Δημοκρατία της Τσεχίας, Γερμανία, Ιταλία και Σερβία). Η προσέγγιση αυτή επέτρεψε τη διεξοδική διερεύνηση των διαφοροποιημένων αντιλήψεων και εννοιολογήσεων της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας σε διάφορα στάδια της ζωής και σε διάφορα πολιτισμικά πλαίσια.

Βασικά Ευρήματα

Κατά τη διερεύνηση των πολύπλευρων εννοιολογήσεων της εμπιστοσύνης/δυσπιστίας, οι συμμετέχοντες διατύπωσαν μια διαφοροποιημένη προοπτική που πλαισιώνει την εμπιστοσύνη και τη δυσπιστία ως διακριτές, αλλά δυνητικά συνυπάρχουσες διαστάσεις. Η γενική συναίνεση έτεινε προς την αποτίμηση της μετριοπαθούς εμπιστοσύνης ως ιδανικής κατάστασης· αυτή η μορφή εμπιστοσύνης προκύπτει από μια κριτική αξιολόγηση των διαθέσιμων πληροφοριών, παρά από μια αδιαμφισβήτητη αποδοχή ή απόρριψη. Οι συμμετέχοντες χαρακτήρισαν τις ακραίες μορφές εμπιστοσύνης και δυσπιστίας ως μη επιθυμητές, συνδέοντάς τες με τους εγγενείς κινδύνους που σχετίζονται είτε με την τυφλή υπακοή είτε με την απόλυτη απόρριψη των αρχών χωρίς τη δέουσα προσοχή. Επιπλέον, ένα θεμελιώδες επίπεδο γενικής εμπιστοσύνης προς τους άλλους υπογραμμίστηκε ως απαραίτητο για τη διατήρηση μιας καλά λειτουργούσας κοινωνίας, υποδηλώνοντας ότι η σημασία της εμπιστοσύνης/δυσπιστίας εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το γενικό πλαίσιο, υπογραμμίζοντας έτσι τον πολύπλοκο και συγκυριακό χαρακτήρα της.

Κατά την εξέταση των πηγών της δυσπιστίας/εμπιστοσύνης, οι συμμετέχοντες επεσήμαναν την ικανότητα γνώσης και την αντιλαμβανόμενη επάρκεια των αρχών ως

καίριας σημασίας. Το αίτημα ήταν οι αποφάσεις και οι πολιτικές να είναι όχι μόνο καλά τεκμηριωμένες, αλλά και να επεξηγούνται πειστικά, υποστηριζόμενες από μια ποικιλία επιχειρημάτων. Ωστόσο, επισημάνθηκε μια επιφύλαξη: Ένας πλεονάζων όγκος πληροφοριών θα μπορούσε να οδηγήσει σε υπερφόρτωση, ενισχύοντας την αβεβαιότητα και, τελικώς τη δυσπιστία. Αυτή η λεπτή ισορροπία υπογραμμίζει τη σημασία της παροχής αρκετών πληροφοριών για την ισχυροποίηση της κατανόησης δίχως όμως αυτή η παροχή να είναι σαρωτική. Η επαγρύπνηση των συμμετεχόντων απέναντι σε ενδείξεις ότι οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής δρουν βάσει ιδιοτελών συμφερόντων ιδίως για οικονομικό όφελος, επεσήμανε μια κρίσιμη πηγή δυσπιστίας. Αυτός ο σκεπτικισμός απέναντι στα κίνητρα θέτει ως προτεραιότητα την ακεραιότητα και τον αλτρουισμό των υπευθύνων λήψης αποφάσεων.

Επιπλέον, η εμπιστοσύνη φαίνεται να ευδοκimeί υπό συνθήκες προβλεψιμότητας, διαφάνειας και συνέπειας, ενώ η δυσπιστία ευδοκimeί σε περιβάλλοντα που χαρακτηρίζονται από έλλειψη προβλεψιμότητας, ασάφεια και ασυνέπεια. Η μεταβαλλόμενη προσέγγιση των μέτρων κατά του Covid-19, η οποία χαρακτηρίστηκε από συχνές αλλαγές στις κατευθυντήριες γραμμές και τις πολιτικές, ήταν ένας σημαντικός παράγοντας διάβρωσης της εμπιστοσύνης, αποκαλύπτοντας την εύθραυστη φύση της εμπιστοσύνης του κοινού στη διακυβέρνηση. Η εμπιστοσύνη, όπως προέκυψε από το διάλογο, ήταν σε μεγάλο βαθμό βιωματική, σμιλευμένη και αναδιαμορφωμένη μέσω άμεσων αλληλεπιδράσεων με ανθρώπους ή αρχές. Αξιοσημείωτος είναι ο αντίκτυπος των κρίσιμων εμπειριών που μπορούν να μεταβάλουν θεμελιωδώς την τάση του ατόμου να εμπιστεύεται ή να δυσπιστεί, ένα φαινόμενο έντονα εμφανές κατά τη διάρκεια των κλυδωνισμών της πανδημίας.

Επιπλέον, η έννοια της αμοιβαιότητας αναδείχθηκε ως ακρογωνιαίος λίθος της εμπιστοσύνης, με κυρίαρχη την προσδοκία για αμοιβαία εμπιστοσύνη, ιδίως στις διαπροσωπικές σχέσεις. Ενώ η προσδοκία αυτή μειώθηκε στις τυπικές σχέσεις, η εκ μέρους των πολιτών εκτιμώμενη δυσπιστία των αρχών μπορούσε να προκαλέσει αμοιβαία δυσπιστία από τους πρώτους, αναδεικνύοντας μια πολύπλοκη αλληλεπίδραση μεταξύ προσδοκιών, αντιλήψεων και εμπειριών στο πεδίο της εμπιστοσύνης/δυσπιστίας.

Η μελέτη σχετικά με τις διαδικαστικές πτυχές της συμπεριφοράς των δημοσίων αρχών ανέδειξε σε γενικές γραμμές τις καθ' όλα θετικές επιπτώσεις της «φωνής» (voice), της διαφάνειας στο σκεπτικό και ενός προβλέψιμου πλαισίου εντός κάθε χώρας και συγκυρίας ενισχύοντας σημαντικά την εμπιστοσύνη και την αποδοχή και μειώνοντας παράλληλα τη δυσπιστία. Αυτή η τριγωνοποίηση της «φωνής», της διαφάνειας και της προβλεψιμότητας όχι μόνο προώθησε ένα ευνοϊκό περιβάλλον για την ανάπτυξη της εμπιστοσύνης, αλλά έδειξε επίσης ότι η απουσία ή παρουσία οποιασδήποτε μεμονωμένης πτυχής θα μπορούσε να οδηγήσει σε σημαντικές αλλαγές στην εμπιστοσύνη, τη δυσπιστία και την αποδοχή σε διάφορες χώρες, συνθήκες και μεταβλητές αποτελέσματος. Ένα βασικό ψυχολογικό υπόβαθρο για αυτά τα θετικά αποτελέσματα προσδιορίστηκε ως η αίσθηση του να γίνεται κανείς αποδέκτης σεβασμού. Όταν οι δημόσιες αρχές ακολουθούσαν πρακτικές που περιλάμβαναν διαβουλεύσεις, διαφάνεια ή παρείχαν ένα προβλέψιμο πλαίσιο, τα άτομα βίωναν μια αυξημένη αίσθηση σεβασμού, η οποία με τη σειρά της οδηγούσε σε μεγαλύτερη εμπιστοσύνη, προθυμία αποδοχής αποφάσεων και μειωμένα επίπεδα δυσπιστίας.

Είναι ενδιαφέρον ότι ο αντίκτυπος αυτών των διαδικαστικών πτυχών ποίκιλλε ανάλογα με την ηλικία, ιδιαίτερα σε νεότερους συμμετέχοντες σε συγκεκριμένες χώρες, όπως η Δημοκρατία της Τσεχίας και η Σερβία. Τα νεότερα άτομα επηρεάστηκαν λιγότερο από τη διαφάνεια στο σκεπτικό, γεγονός που υποδηλώνει ότι η σημασία του αντίκτυπου της διαφάνειας στην εμπιστοσύνη αυξάνεται με την ηλικία. Επιπλέον, αυτή η δημογραφική ομάδα παρουσίασε ασθενέστερη ανταπόκριση στην απουσία θετικών διαδικαστικών πτυχών, υποδηλώνοντας ότι οι σωρευτικές επιδράσεις της «φωνής», της διαφάνειας και της προβλεψιμότητας στη συμπεριφορά των αρχών γίνονται πιο ευνοϊκές με την ηλικία. Ωστόσο, αυτές οι τάσεις δεν παρατηρήθηκαν καθολικά, γεγονός που υποδηλώνει πιθανές πτυχές που είναι ειδικές για κάθε χώρα. Παρά τις διαφοροποιήσεις αυτές, οι γενικότερες ψυχολογικές διεργασίες που καθορίζουν τη εμπιστοσύνη/δυσπιστία στις αρχές παρουσίασαν αξιωσημείωτη συνέπεια σε διάφορα πλαίσια, από την λήψη αποφάσεων σε εθνικό επίπεδο έως την διαχείριση της καθημερινότητας. Παρόλο που αναγνωρίστηκαν οι συγκυριακές διαφορές, η έρευνα υπογράμμισε τη διάχυτη επιρροή γενικών διαδικαστικών πτυχών στη διαμόρφωση των σχέσεων εμπιστοσύνης/δυσπιστίας με τις αρχές, υποδεικνύοντας ένα ευρέως εφαρμόσιμο πλαίσιο για την ενίσχυση της εμπιστοσύνης σε διαφορετικά περιβάλλοντα.

Καθώς τα άτομα εξελίσσονται στη ζωή τους, η εκ μέρους τους κατανόηση των κοινωνικών επιπτώσεων της εμπιστοσύνης/δυσπιστίας αναπτύσσεται ενισχύοντας την ικανότητά τους να αντιμετωπίζουν τη δυσπιστία σε ένα πιο γενικευμένο πλαίσιο. Με την ηλικία, οι άνθρωποι εκτιμούν όλο και περισσότερο και αξιολογούν κριτικά τις πληροφορίες, αξιοποιώντας τις συσσωρευμένες εμπειρίες της ζωής τους για να δώσουν βάση στην

εμπιστοσύνη ή τη δυσπιστία τους προς τους άλλους, συμπεριλαμβανομένων των αρχών. Αυτή η διαδικασία ωρίμανσης εξοπλίζει τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας με μια διαφοροποιημένη κατανόηση, επιτρέποντάς τους να διακρίνουν τις σύνθετες δυναμικές της εμπιστοσύνης/δυσπιστίας και να περιηγηθούν αποτελεσματικότερα ανάμεσά τους.

Μεταξύ των νεότερων ηλικιών, δηλαδή των ατόμων από 11 έως 15 ετών, η εμπιστευτικότητα, ιδίως στο πλαίσιο της διατήρησης μυστικών, αναδεικνύεται σε κρίσιμο στοιχείο για την ανάπτυξη της εμπιστοσύνης. Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τους ενήλικες, οι οποίοι δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στις κοινές αξίες και κοσμοθεωρίες ως θεμέλιο της εμπιστοσύνης. Επιπλέον, για αυτά τα νεαρά άτομα, η οικογενειακή επιρροή διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των αντιλήψεων εμπιστοσύνης και δυσπιστίας προς τις αρχές. Η εξάρτηση από τους γονείς ή άλλα μέλη της οικογένειας για ενδείξεις σχετικά με το ποιον ή τι πρέπει να εμπιστεύονται υποδηλώνει ένα αναπτυξιακό στάδιο όπου η εξωτερική, οικογενειακή συμβολή είναι ζωτικής σημασίας για τη διαμόρφωση της κατανόησης και των στάσεων τους απέναντι σε πρόσωπα εξουσίας. Αυτό υπογραμμίζει τον σημαντικό ρόλο της ηλικίας και των αναπτυξιακών σταδίων στη διαμόρφωση της δυναμικής της εμπιστοσύνης, υποδηλώνοντας ότι οι στρατηγικές οικοδόμησης εμπιστοσύνης μπορεί να χρειάζεται να προσαρμοστούν σε διαφορετικές ηλικιακές ομάδες για την αποτελεσματική προώθηση της εμπιστοσύνης και της κατανόησης σε ολόκληρη την κοινωνία.

ΠΕ6: Αξιολογώντας την Εμπιστοσύνη και τη Δυσπιστία των Πολιτών στη Διακυβέρνηση: Μορφές, Προσδιοριστικοί Παράγοντες, Συνέπειες και Διορθωτικά Μέτρα

Ερευνητικό Υπόβαθρο

Το Πακέτο Εργασίας 6 (ΠΕ6) του έργου EnTrust διαίρεσε την ανάλυσή του σε δύο κύρια τμήματα, το Α' και το Β', για να διερευνήσει τις βάσεις και τις συνέπειες της πολιτικής εμπιστοσύνης και δυσπιστίας στο πλαίσιο της θεσμικής συμπεριφοράς και των αρχών της διαβουλευτικής δημοκρατίας. Το Α' μέρος διεξήγαγε μια καινοτόμο διαδικτυακή έρευνα σε επτά ευρωπαϊκά έθνη (Δημοκρατία της Τσεχίας, Δανία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία, Πολωνία και Σερβία) μεταξύ Ιανουαρίου και Ιουνίου 2023. Η έρευνα αυτή αποσκοπούσε στην αποκάλυψη της σύνθετης σειράς παραγόντων, από τα κοινωνικο-δημογραφικά στοιχεία έως την πολιτική κουλτούρα και τις ψυχολογικές στάσεις, που διαμορφώνουν την πολιτική εμπιστοσύνη και δυσπιστία. Υπογράμμισε τη σημασία της διαφοροποίησης μεταξύ της εμπιστοσύνης που βασίζεται στις προθέσεις των θεσμών και αυτής που βασίζεται στις επιδόσεις τους, προσφέροντας μια λεπτομερή εξέταση της δυναμικής της εμπιστοσύνης σε διαφορετικά μέρη της Ευρώπης. Το Β' μέρος, από την άλλη πλευρά, πειραματίστηκε με διαδικτυακές διαβουλεύσεις (ΔΔ) επί του ζητήματος της κλιματικής αλλαγής στην Ιταλία, την Ελλάδα, την Πολωνία και τη Δανία, διερευνώντας τον τρόπο με τον οποίο οι πρακτικές της διαβουλευτικής δημοκρατίας επηρεάζουν την πολιτική εμπιστοσύνη. Αυτή η καινοτόμος μέθοδος περιλάμβανε συμμετέχοντες από την αρχική έρευνα, χρησιμοποιώντας ποικίλα θέματα συζήτησης για τη μελέτη του τρόπου με τον οποίο η συμμετοχική δημοκρατία επηρεάζει την

εμπιστοσύνη και τις στάσεις, εμβαθύνοντας έτσι στο πως η δημοκρατική συμμετοχή μπορεί να ενισχύσει την εμπιστοσύνη.

Στην απόπειρά του να κατανοήσει την πολιτική εμπιστοσύνη και δυσπιστία, το Α' Μέρος χρησιμοποίησε μεθοδολογίες αιχμής για να αναλύσει τις πολυεπίπεδες επιρροές που διαμορφώνουν την εμπιστοσύνη τόσο σε προσωπικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο. Εστίασε σε ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα κατοίκων ηλικίας 18 ετών και άνω από κάθε χώρα, που γνώριζαν άριστα την εθνική γλώσσα, εξετάζοντας ένα ευρύ φάσμα καθοριστικών παραγόντων εμπιστοσύνης σε διαφορετικά περιβάλλοντα διακυβέρνησης. Η καινοτόμα προσέγγιση του Β' Μέρους εξέτασε τον αντίκτυπο της διαβουλευτικής δημοκρατίας στην πολιτική εμπιστοσύνη μέσω ενός συνδυασμού ποιοτικής και ποσοτικής έρευνας. Οι συμμετέχοντες έλαβαν μέρος σε εις βάθος συζητήσεις για σχετικά κοινωνικά ζητήματα, ενώ η μελέτη εφάρμοσε στατιστικές μεθόδους για να αποκαλύψει πώς η ενεργός συμμετοχή στη δημοκρατία μπορεί να διαμορφώσει τις αντιλήψεις για την εμπιστοσύνη στους πολιτικούς θεσμούς, αναδεικνύοντας το μετασχηματιστικό δυναμικό των διαβουλευτικών διαδικασιών στην ενίσχυση της πολιτικής εμπιστοσύνης.

Βασικά Ευρήματα

Η συνολική ανάλυση της έρευνας σε επτά χώρες παρουσίασε ένα σύνθετο τοπίο, στο οποίο τα επίπεδα εμπιστοσύνης διέφεραν σημαντικά μεταξύ της υποεθνικής, της εθνικής και της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης, με μεγαλύτερη εμπιστοσύνη γενικά να αποδίδεται σε μη πολιτικοποιημένους θεσμούς όπως ο στρατός, η αστυνομία και τα δικαστήρια, έναντι πολιτικοποιημένων φορέων όπως τα κοινοβούλια και τα πολιτικά κόμματα.

Ειδικότερα, στην Πολωνία και τη Σερβία, οι εθνικές κυβερνήσεις τύγχαναν μεγαλύτερης εμπιστοσύνης από ό,τι οι αντίστοιχες τοπικές ή περιφερειακές κυβερνήσεις, ενώ στη Δανία και τη Γερμανία εμφανίστηκε μια ελαφρώς θετικότερη οπτική προς τους πολιτικούς, αναδεικνύοντας έτσι την περίπλοκη δυναμική της περιφερειακής και εθνικής εμπιστοσύνης. Η μελέτη υπογράμμισε επίσης τον αντίκτυπο των κοινωνικοδημογραφικών παραγόντων στην εμπιστοσύνη, αποκαλύπτοντας ότι τα χαμηλότερα επίπεδα θρησκευτικής πρακτικής συνδέονται συνήθως με χαμηλότερη εθνική εμπιστοσύνη, εκτός από την περίπτωση της Δανίας, και ότι το υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης και εισοδήματος τείνει να συσχετίζεται με μεγαλύτερη εμπιστοσύνη στην ευρωπαϊκή διακυβέρνηση, με αξιοσημείωτες εξαιρέσεις σε χώρες όπως η Σερβία.

Ο ρόλος των εμπειριών των ατόμων με τους κρατικούς θεσμούς, με έμφαση στη δίκαιη μεταχείριση, τη διαφάνεια και την αντίληψη της διαφθοράς, επηρέασε σημαντικά την πολιτική εμπιστοσύνη. Στις χώρες της Βόρειας και Κεντρικής Ευρώπης, η δίκαιη μεταχείριση από τους θεσμούς πρόνοιας συσχετίστηκε με υψηλότερη εθνική εμπιστοσύνη, ενώ η αντιλαμβανόμενη διαφθορά υπονόμησε την εμπιστοσύνη σε όλες τις χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα. Αυτή η ενότητα επεσήμανε τη σημασία της δίκαιης και διαφανούς διακυβέρνησης για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης, με τις αρνητικές εμπειρίες και τις αντιλήψεις περί διαφθοράς να οδηγούν σε μειωμένα επίπεδα εμπιστοσύνης.

Τα στοιχεία της πολιτικής κουλτούρας, συμπεριλαμβανομένων του πολιτικού ενδιαφέροντος, της πολιτικής αποτελεσματικότητας, των αντι-καθεστωτικών απόψεων και του συνωμοσιολογισμού μαζί με την κομματικοποίηση και τις ιδεολογικές προτιμήσεις, έπαιξαν σύνθετο ρόλο στη διαμόρφωση της πολιτικής

εμπιστοσύνης. Ενώ η πολιτική αποτελεσματικότητα συσχετίστηκε θετικά με την ευρωπαϊκή εμπιστοσύνη, οι αντι-καθεστωτικές απόψεις και ο συνωμοσιολογισμός επηρέασαν αρνητικά την εμπιστοσύνη τόσο στην εθνική όσο και στην ευρωπαϊκή διακυβέρνηση. Η ανάλυση ανέδειξε επίσης ένα «χάσμα εμπιστοσύνης» μεταξύ των ατόμων που συντάσσονται με τα κυβερνητικά κόμματα, τα οποία εμφάνισαν υψηλότερη πολιτική εμπιστοσύνη σε εγχώριο επίπεδο, και εκείνων που ευνοούν τα κόμματα της αντιπολίτευσης, με τους υποστηρικτές των ευρωσκεπτικιστών να εμφανίζουν χαμηλότερη εμπιστοσύνη σε επίπεδο ΕΕ. Αυτή η πολύπλευρη σχέση μεταξύ της πολιτικής συμμετοχής, της υποκειμενικής ευημερίας και της πολιτικής εμπιστοσύνης κατέδειξε περαιτέρω τις ποικίλες επιδράσεις στην εμπιστοσύνη στη διακυβέρνηση, υποδεικνύοντας τη διαφοροποιημένη αλληλεπίδραση των προσωπικών πολιτικών στάσεων, των εμπειριών και των ευρύτερων κοινωνικών τάσεων στη διαμόρφωση της εμπιστοσύνης του κοινού στους πολιτικούς θεσμούς.

Όσον αφορά το Β' τμήμα του Πακέτου Εργασίας 6, η ανάλυση του αντίκτυπου των διαδικτυακών διαβουλεύσεων (ΔΔ) στην αυτοδηλωθείσα εμπιστοσύνη στους θεσμούς αποκάλυψε περιορισμένες άμεσες επιδράσεις, γεγονός που υποδηλώνει ότι ο ασύγχρονος και λιγότερο εμπιστοσύνης χαρακτήρας των ΔΔ σε σύγκριση με τις offline διαβουλεύσεις μπορεί να συνέβαλε στη δυσκολία επίτευξης στατιστικά σημαντικών επιδράσεων στην εμπιστοσύνη. Ωστόσο, το πείραμα επηρέασε σημαντικά αρκετούς άλλους δείκτες, γεγονός που υποδηλώνει ότι η αυτοδηλωθείσα εμπιστοσύνη μπορεί να μην έχει αποτυπώσει πλήρως τις συγκεκριμένες αποχρώσεις των δυναμικών της εμπιστοσύνης. Ειδικότερα, οι συμμετέχοντες εξέφρασαν την επιθυμία τους για έναν πιο ενεργό ρόλο των δημόσιων θεσμών στην αντιμετώπιση των συζητούμενων

θεμάτων και έδειξαν αυξημένη εκτίμηση για τους αμεσοδημοκρατικούς μηχανισμούς, υποδηλώνοντας την προσδοκία για μεγαλύτερη συμμετοχή στον πολιτικό διάλογο. Τα ευρήματα έδειξαν επίσης αύξηση της εξωτερικής πολιτικής αποτελεσματικότητας, ευθυγραμμισμένα με τη βιβλιογραφία που υποδηλώνει ότι η διαβούλευση μπορεί να ενισχύσει τις αντιλήψεις για την πολιτική ανταποκρισιμότητα. Επιπλέον, το πείραμα επηρέασε τις απόψεις των συμμετεχόντων για συγκεκριμένα θέματα, όπως σε σχέση με το δίλημμα «οικονομική ανάπτυξη έναντι προστασίας του περιβάλλοντος», υποδηλώνοντας ότι οι διαδικασίες διαβούλευσης μπορούν να μεταβάλουν τις απόψεις σε καίρια πολιτικά θέματα.

Η μελέτη διερεύνησε περαιτέρω τον τρόπο με τον οποίο οι διάφοροι τύποι αλληλεπιδράσεων στο διαβουλευτικό πλαίσιο – συγκεκριμένα, οι αλληλεπιδράσεις με πολιτικούς εκπροσώπους και επιστημονικούς εμπειρογνώμονες – επηρεάζουν τις στάσεις των συμμετεχόντων. Οι αποκλειστικές αλληλεπιδράσεις με πολιτικούς οδήγησαν σε αυξημένη αναγνώριση του ρόλου των πολιτικών εκπροσώπων και σε μείωση των αντιπολιτικών στάσεων, υπογραμμίζοντας τη δυνατότητα ενίσχυσης της πολιτικής αποτελεσματικότητας και μείωσης του κυνισμού απέναντι στην πολιτική μέσω της άμεσης εμπλοκής με τους πολιτικούς.

Αντίθετα, οι αλληλεπιδράσεις αποκλειστικά με εμπειρογνώμονες προκάλεσαν πιο «προσγειωμένες» στάσεις απέναντι στις πολιτικές λύσεις και έδωσαν έμφαση στις ατομικές δράσεις έναντι της πολιτικής συμμετοχής, υποδεικνύοντας μια «τεχνοκρατική» αλλαγή στις οπτικές των συμμετεχόντων. Τα ευρήματα αυτά υπογράμμισαν την πολυπλοκότητα της βελτίωσης της θεσμικής εμπιστοσύνης μέσω διαβουλευτικών διαδικασιών,

υποδεικνύοντας ότι ενώ η άμεση εμπλοκή με πολιτικά πρόσωπα θα μπορούσε να επηρεάσει θετικά τις απόψεις για την πολιτική παρέμβαση και την εμπιστοσύνη στους θεσμούς, η αποκλειστική αλληλεπίδραση με εμπειρογνώμονες θα μπορούσε να ενθαρρύνει την απομάκρυνση από πολιτικές λύσεις. Η έρευνα υπογράμμισε τη σημασία των σχέσεων εγγύτητας για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης και πρότεινε ότι οι διαβουλευτικές διαδικασίες, παρά τις προκλήσεις που θέτουν οι ψηφιακές πλατφόρμες, μπορούν να διαδραματίσουν κρίσιμο ρόλο στη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ πολιτών και θεσμών, προσφέροντας ιδέες για αποτελεσματικές στρατηγικές ενίσχυσης της δημοκρατικής συμμετοχής και εμπιστοσύνης σε μια εποχή μειωμένης μαζικής συμμετοχής στα κόμματα.

ΠΕ7: Εκπολιτίζοντας την Εμπιστοσύνη και τη Δυσπιστία: Πρότυπα και Συστάσεις

Ερευνητικό Υπόβαθρο

Το Πακέτο Εργασίας 7 (ΠΕ7) στο πλαίσιο του έργου EnTrust σχεδιάστηκε για να αναλύσει σχολαστικά τις περίπλοκες δυναμικές της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας που χαρακτηρίζουν την αλληλεπίδραση μεταξύ των οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών (ΟΚΠ) και της διακυβέρνησης της ΕΕ. Επιχειρώντας μια λεπτομερή ανάλυση, το ΠΕ7 είχε ως στόχο να χαρτογραφήσει το σημερινό τοπίο, να σκιαγραφήσει το ρόλο της εμπιστοσύνης σε αυτές τις αλληλεπιδράσεις και να αναδείξει δυναμικές διόδους για την ενίσχυση του διαλόγου και της συνεργασίας.

Υιοθετώντας μια προσέγγιση μεικτών μεθόδων, το ΠΕ7 ασχολήθηκε με μια πολύπλευρη έρευνα που περιλαμβάνει την ανάλυση της εξέλιξης της συμμετοχής των πολιτών στη

διακυβέρνηση της ΕΕ, τη διερεύνηση της γένεσης και των συνθηκών που ευνοούν την εμπιστοσύνη των ΟΚΠ στους θεσμούς της ΕΕ και την αξιολόγηση των πρακτικών του διαλόγου με τους πολίτες που θεωρούνται αξιόπιστες τόσο σε επίπεδο ΕΕ όσο και σε επίπεδο Κρατών Μελών. Η μεθοδολογία περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα τεχνικών συλλογής δεδομένων, συμπεριλαμβανομένης της έρευνας δευτερογενών στοιχείων (έρευνα γραφείου), των ποσοτικών ερευνών, των ομάδων εστίασης και των συνεντεύξεων με εκπροσώπους από διάφορες οργανώσεις της κοινωνίας πολιτών, εξασφαλίζοντας έτσι μια πλούσια και διαφοροποιημένη κατανόηση των παραγόντων που επηρεάζουν τη δυναμική της εμπιστοσύνης στο πλαίσιο της διακυβέρνησης της ΕΕ.

Βασικά Ευρήματα

Η μελέτη σχετικά με την εξέλιξη της συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών στη διακυβέρνηση της ΕΕ δεν προσδιόρισε με σαφήνεια αν η εκ μέρους των θεσμικών οργάνων της ΕΕ περιφρόνηση προς τις ΟΚΠ οφείλεται σε έλλειψη εμπιστοσύνης. Ωστόσο, υπογράμμισε ότι η εμπιστοσύνη στην ΕΕ είναι θεμελιωδώς βασισμένη πάνω στις αρχές και τις αξίες που κατοχυρώνονται στις Συνθήκες της ΕΕ, δίνοντας έμφαση σε κανονιστικές αρχές όπως η «χρηστή διακυβέρνηση» που περιγράφεται λεπτομερώς στη Λευκή Βίβλο για τη Διακυβέρνηση του 2001. Το έγγραφο αυτό σηματοδοτεί τη μετατόπιση της πολιτικής της ΕΕ από την απλή διάδοση πληροφοριών, όπως συνέβη με τη Συνθήκη του Άμστερνταμ το 1997, στην ενίσχυση της συμμετοχής και στην επισημοποίηση της δέσμευσης με ενδιάμεσους φορείς. Το σκάνδαλο "Qatargate" το 2022 αποτέλεσε οπισθοδρόμηση, μειώνοντας τη συμμετοχή των ΟΚΠ, αλλά οι πρόσφατες τάσεις δείχνουν μια νέα προσπάθεια

αναγνώρισης και επισημοποίησης του ρόλου των ΟΚΠ στη δημοκρατική διακυβέρνηση σε επίπεδο ΕΕ. Η έννοια της χρηστής διακυβέρνησης εντός της ΕΕ θεωρείται ότι περιλαμβάνει μια ισορροπία εμπιστοσύνης και ένα μέτρο δυσπιστίας, όπως αποτυπώνεται στα ψηφίσματα 2022/2075(INI) και 2023/2034(INI) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, τα οποία παρουσιάζουν στοιχεία τόσο εμπιστοσύνης όσο και δυσπιστίας.

Στο πλαίσιο της ΕΕ, η διάκριση μεταξύ θεσμικής εμπιστοσύνης και διαπροσωπικής εμπιστοσύνης αποκαλύπτει ότι, ενώ και οι δύο εδράζονται στις θεμελιώδεις αρχές και αξίες της Ένωσης, οι πορείες ανάπτυξής τους διαφέρουν. Η θεσμική εμπιστοσύνη προκύπτει μέσα στα νομικά και θεσμικά πλαίσια που διέπουν τις αλληλεπιδράσεις και τις προσδοκίες, αναδεικνύοντας το ρόλο των δομημένων περιβαλλόντων στην προώθηση της εμπιστοσύνης. Ωστόσο, η παρουσία νομικών πλαισίων δεν εγγυάται από μόνη της την εμπιστοσύνη σε ατομικό επίπεδο, υποδεικνύοντας ότι η διαπροσωπική εμπιστοσύνη πηγάζει πιο άμεσα από τις προσωπικές εμπειρίες και αλληλεπιδράσεις.

Η εμπιστοσύνη, τόσο η θεσμική όσο και η διαπροσωπική, θεωρείται απαραίτητη για τη λειτουργία των οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών στην ΕΕ, καθώς αποτελεί κρίσιμο θεμέλιο για τη συνεργασία και τη διευκόλυνση της πρόσβασης στα θεσμικά όργανα της ΕΕ. Η δυναμική αυτή υπογραμμίζει τον διαφοροποιημένο ρόλο της εμπιστοσύνης και της δυσπιστίας στις δραστηριότητες των ΟΚΠ, με την εμπιστοσύνη να διευκολύνει τη συνεργασία και τη δυσπιστία να προκαλεί την επιφύλαξη και μια πιο κριτική εμπλοκή. Η σημασία της δυσπιστίας, αν και γίνεται αναγνωρίσιμη ποικίλλει μεταξύ των ερωτηθέντων, γεγονός που υποδηλώνει μια σύνθετη ερμηνεία του ρόλου της στις δραστηριότητες των ΟΚΠ.

Ο αμφίδρομος χαρακτήρας της εμπιστοσύνης μεταξύ των οργανώσεων της κοινωνίας πολιτών (ΟΚΠ) και των θεσμικών οργάνων της ΕΕ υπογραμμίζει μια καίρια πτυχή της αλληλεπίδρασής τους. Ενώ η εμπιστοσύνη στην ΕΕ είναι ζωτικής σημασίας για τη λειτουργία των ΟΚΠ, η εκ μέρους των θεσμικών οργάνων της ΕΕ απόδοση εμπιστοσύνης αναδεικνύεται ως εξίσου σημαντική. Αν πρόκειται η λήψη πολιτικών αποφάσεων να υπερβεί τις απλώς τυπικές διαδικασίες και να καταστεί πραγματικά αποτελεσματική και ουσιαστική, οι ΟΚΠ πρέπει να τυγχάνουν εμπιστοσύνης, αναγνώρισης και σεβασμού από τους εν λόγω θεσμούς, προϋπόθεση η οποία, δυστυχώς, δεν πληρούται καθολικά. Αυτή η δυναμική αναδεικνύει τον κρίσιμο ρόλο της εμπιστοσύνης για την παροχή δυνατότητας μιας ουσιαστικής αλληλεπίδρασης και συνεργασίας.

Διαχρονικά, η αντίληψη των ερωτηθέντων για την εμπιστοσύνη στην ΕΕ παρουσίασε μια ποικιλόμορφη πορεία, με περίπου ίσο αριθμό ατόμων να αναφέρουν αύξηση και μείωση της εμπιστοσύνης, ενώ ένα σημαντικό ποσοστό δεν παρατήρησε καμία αλλαγή. Αυτή η μεταβλητότητα υποδεικνύει την πολύπλοκη και εξελισσόμενη εικόνα των σχέσεων εμπιστοσύνης στο πλαίσιο της ΕΕ. Επιπλέον, οι ερωτηθέντες και οι συμμετέχοντες στις ομάδες εστίασης τόνισαν ότι η έννοια της αμοιβαίας εμπιστοσύνης και του σεβασμού είναι απαραίτητη για την αποτελεσματική συνεργασία. Η έννοια ότι η εμπιστοσύνη είναι αμοιβαία και πρέπει να ρέει και προς τις δύο κατευθύνσεις για εποικοδομητική συνεργασία αναγνωρίστηκε ευρέως. Βασικός παράγοντας διευκόλυνσης αυτής της αμοιβαίας εμπιστοσύνης ήταν η εκ μέρους κάθε πλευράς αντίληψη μιας κοινής αποστολής, γεγονός που υποδηλώνει ότι η ευθυγράμμιση των στόχων και των αξιών θα μπορούσε να ενισχύσει σημαντικά την εμπιστοσύνη και τις συμμαχίες μεταξύ των ΟΚΠ και των θεσμών της ΕΕ,

ενισχύοντας τη σημασία της αμοιβαίας κατανόησης και των κοινών στόχων για την προώθηση ενός περιβάλλοντος συνεργασίας και εμπιστοσύνης.

Ο αξιόπιστος διάλογος με τους πολίτες για θέματα της ΕΕ είναι υψίστης σημασίας για την ενίσχυση της εμπιστοσύνης στη διακυβέρνηση της ΕΕ. Η ουσιαστική συμμετοχή των πολιτών και των οργανώσεών τους στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων αυξάνει την πιθανότητα οι πολιτικές να ανταποκρίνονται στις ανάγκες της κοινότητας, συμβάλλοντας έτσι θετικά στην εμπιστοσύνη στη διακυβέρνηση. Η καθιέρωση διαφανών διαδικασιών, η ανάθεση ξεκάθαρων αρμοδιοτήτων σε καθορισμένα άτομα εντός των θεσμών και η αποσαφήνιση των ρόλων όλων των ενδιαφερομένων μερών αποτελούν βασικά βήματα προς την οικοδόμηση εμπιστοσύνης. Ωστόσο, η απουσία διαλόγου με τους πολίτες και η μη εκπλήρωση των προσδοκιών μπορεί να υπονομεύσει σημαντικά την εμπιστοσύνη στους θεσμούς της ΕΕ. Η εμπιστοσύνη καλλιεργείται αποτελεσματικότερα όταν η δημοκρατία φαίνεται να γίνεται αντιληπτή ως παράγουσα πολιτικές που ωφελούν όλα τα συστατικά της μέρη – ανθρώπους, ζώα και περιβάλλον. Η συμμετοχή των ΟΚΠ στο σύνολο της διαδικασίας λήψης αποφάσεων είναι ζωτικής σημασίας για την επίτευξη αυτού του στόχου. Παρά τη συλλογική επιθυμία οι διαβουλευσεις να είναι πιο διαφανείς, δημοκρατικές και συμπεριληπτικές, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και οι θεσμοί της ΕΕ δεν διαθέτουν επί του παρόντος μια συνεκτική στρατηγική για το διάλογο με τους πολίτες, προτιμώντας συχνά τη μονόδρομη επικοινωνία με το κοινό. Αν και η πρόσφατη «στροφή των πολιτών» σε επίπεδο ΕΕ έχει επικριθεί ως απλώς κενόδοξη και προσχηματική, υπήρξαν ιδιαίτερα θετικά βήματα, όπως η συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Ένωση Φοιτητών, που υποδηλώνουν δυνατότητες για πιο ουσιαστική εμπλοκή.

Στο επίπεδο των Κρατών Μελών, η αποτελεσματική επικοινωνία των υποθέσεων της ΕΕ παραμένει πρόκληση, η οποία ενίοτε δημιουργεί δυσπιστία. Οι πρακτικές που περιβάλλουν τον διάλογο με τους πολίτες διαφέρουν σημαντικά μεταξύ των Κρατών Μελών, με τα υφιστάμενα πλαίσια και μηχανισμούς για τη συμμετοχή της κοινωνίας πολιτών στη διαμόρφωση των εθνικών θέσεων σχετικά με τα σχέδια νόμων της ΕΕ συχνά να αποτυγχάνουν να εξασφαλίσουν συνεπή και ουσιαστική συμμετοχή. Παρά τις προσπάθειες αυτές, οι ΟΚΠ σε ολόκληρη την ΕΕ αντιμετωπίζουν προκλήσεις που περιλαμβάνουν νέους δυσμενείς νόμους, περιορισμούς στο δικαίωμα διαμαρτυρίας και επιθέσεις κατά ακτιβιστών, γεγονότα που προκαλούν συναγερμό για τη συρρίκνωση του χώρου της κοινωνίας πολιτών. Τα ζητήματα αυτά αναδεικνύουν το περίπλοκο τοπίο του διαλόγου με τους πολίτες εντός της ΕΕ, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για πιο συντονισμένες προσπάθειες για την προώθηση ενός πραγματικά συμπεριληπτικού, διαφανούς και αξιόπιστου διαλόγου που μπορεί να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ των θεσμών της ΕΕ, των Κρατών Μελών και της κοινωνίας πολιτών.

Πληροφορίες του Έργου

Το έργο EnTrust χρηματοδοτείται από την ΕΕ στο πλαίσιο του προγράμματος «Έρευνα και Καινοτομία» Ορίζοντας2020 (Σύμβαση Έργου υπ' αριθ. No. 870572). Η κοινοπραξία EnTrust αποτελείται από οκτώ ομάδες εταίρων που διεξάγουν δραστηριότητες έρευνας και διάδοσης σε επτά χώρες (Δημοκρατία της Τσεχίας, Δανία, Ελλάδα, Γερμανία, Ιταλία, Πολωνία και Σερβία) και σε επίπεδο ΕΕ. Το σχέδιο εργασίας της αποτελείται από επτά πακέτα εργασίας αφιερωμένα στη συστηματική ανάλυση και τον προβληματισμό διαφόρων πτυχών του θέματος.

Περισσότερες πληροφορίες για το έργο
EnTrust διατίθενται στη διεύθυνση:
www.entrust-project.eu

Κοινοπραξία:

[Civil Society Europe](#) (Brussels, Belgium)

[Masaryk University](#) (Brno, Czech Republic)

[Panteion University of Social and Political Sciences](#) (Athens, Greece)

[University of Belgrade, Institute of Philosophy and Social Theory](#) (Serbia)

[University of Copenhagen](#) (Denmark)

[University of Siegen](#) (Germany)

[University of Siena](#) (Italy)

[University of Warsaw](#) (Poland)

Επικοινωνία

Prof Dr Christian Lahusen
Project coordinator
University of Siegen
Department of Social Sciences
Adolf-Reichwein-Str. 2
57068 Siegen – Germany
e-mail: entrust@uni-siegen.de

Social Media Links

Πληροφορίες Έργου

Τύπος Έργου: Συνεργατικό Έργο
Πρόσκληση: H2020 SC6 GOVERNANCE-01-2019: Εμπιστοσύνη
στη Διακυβέρνηση
Ημερομηνία έναρξης: Φεβρουάριος 2020
Διάρκεια: 48 μήνες
Συντονιστής: Prof. Dr. Christian Lahusen, University of Siegen
Σύμβαση Έργου: 870572
Προϋπολογισμός Έργου που χρηματοδοτείται από την ΕΕ:
€ 2,978,151.25

Το έργο αυτό έλαβε χρηματοδότηση από το Πρόγραμμα Πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Έρευνα και την Καινοτομία «Ορίζοντας 2020» βάσει της Σύμβασης Έργου υπ' αριθ. 870572. Το περιεχόμενο αυτής της έκδοσης αποτελεί αποκλειστική ευθύνη των συγγραφέων και δεν αντικατοπτρίζει απαραίτητα τη γνώμη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

www.entrust-project.eu
